Dokumentation

STORA LÄSPRISET 2025 16–25 ÅR

av Mårten Michanek

STORA LÄSPRISET

SFUB Sällskapet för folkundervisningens befrämjande

LÄRAR-stiftelsen

Kort om Stora läspriset

Stora läspriset delas ut till pågående projekt som främjar ungas läsförmåga. Priset instiftades 2023 av Lärarstiftelsen och SFUB, Sällskapet för folkundervisningens befrämjande.

Stora läspriset delas ut för arbete som bidrar till att utveckla barns och ungas läsande i förskola, skola eller i samhället generellt. Priset delas ut till en grupp, varav minst en måste vara legitimerad lärare. Prispengarna ska användas för att vidareutveckla och sprida projektet. Stipendiaterna utses av en expertgrupp efter ett nomineringsförfarande. Prisutdelningen äger rum på Bokmässan i Göteborg.

Priset är indelat i olika ålderskategorier och prissumman är 150 000 kronor per grupp. År 2025 delades tre priser ut i kategorierna arbete med barn 0–5 år, 6–11 år och 16–25 år. Pristagarnas läsfrämjande verksamheter har följts av en dokumentatör under året.

Vinnare 2025 i kategorin unga vuxna 16–25 år var lärarna Hanna Davidsson och Ellinor Lundström på Mimers Hus gymnasium i Kungälv. De prisas för sina insatser på yrkesprogrammen. Så här löd expertgruppens motivering:

”Priset tilldelas för ett arbete som lett till att skönlitteratur blivit en naturlig del i både teoretiska ämnen och yrkesämnen på Bygg- och anläggningsprogrammet och Fordonsprogrammet. Ett medvetet litteraturval kombinerat med lästid varje dag, där lärare i alla ämnen också blir läsande förebilder, har skapat förutsättningar för reflekterande samtal om normer, relationer och framtida yrkesliv. Den skönlitterära läsningen har blivit en del av vardagen och en gemensam erfarenhet för elever i olika årskurser. Arbetet är hållbart och möjligt att sprida och kan inspirera lärare på andra skolor.”

Vinnarna från Mimers Hus gymnasium: lärarna Hanna Davidsson och Ellinor Lundström. Foto: Magnus Sundberg.

Dokumentation av Stora läspriset 2025 i kategorin unga vuxna 16–25 år har gjorts av **Mårten Michanek**, doktorand i litteraturvetenskap vid Södertörns högskola, som forskar om barn- och ungdomslitteratur och har bakgrund som gymnasielärare i svenska och svenska som andraspråk.

Skönlitteratur som en del av yrkesutbildningen

På yrkesprogrammen på Mimers Hus gymnasium börjar lektioner som ska handla om svetsning, karosslackering eller takläggning på samma sätt. Eleverna tar fram varsin roman. Läraren gör detsamma. Sedan läser alla under 20 minuter innan arbetet i bygghallen, fordonsverkstaden eller klassrummet tar vid.

Det är en enkel rutin, men den utmanar seglivade föreställningar om vilka ämnen och personer som skönlitteratur är relevant för. När böcker inleder bygg- och fordonslektionerna blir läsningen en integrerad del av yrkesprogrammen, och öppnar för samtal om normer, relationer och det framtida arbetslivet. Samtidigt stärker läsningen elevernas förmåga att ta till sig de många olika texter som de möter i yrkesutbildningen.

Bakom läsarbetet står svensklärarna Hanna Davidsson och Ellinor Lundström. Tillsammans med andra lärare på bygg- och anläggningsprogrammet respektive fordons- och transportprogrammet arbetar de ämnesövergripande med svåra frågor som skönlitteraturen aktualiserar.

Bilarna i verkstaden väntar, fordonslektionen börjar med skönlitteratur.

När koncentrationen inte räckte till

Hanna Davidsson började med regelbunden läsning på bygg- och anläggningsprogrammet 2020. Efter coronapandemin blev elevernas problem särskilt tydliga. Många kunde inte koncentrera sig på en text under en längre stund och berättade att läsning hemma var ännu svårare.

– En majoritet av våra elever har aldrig läst en hel bok i grundskolan. Och de som inte väljer till fler svenskkurser har bara svenska i ettan i gymnasiet, så om de ska få in läsningen som en rutin gäller det att passa på, säger Hanna.

Men svensklektionerna räckte inte till och läsläxor hemma var svåra att kontrollera på ett givande sätt. Lösningen blev att fördela läsningen över fler ämnen under skolveckan. I stället för att jobba intensivt med skönlitteratur under en period av svenskkursen började eleverna läsa 20 minuter i början av lektionerna, både på svenskan och yrkestimmarna. Ett par år senare införde Ellinor Lundström och yrkeslärarna på fordons- och transportprogrammet också inledande lässtunder.

Yrkeslärarna behövde övertygas

Att föra in lästid på yrkeslektionerna var inte okontroversiellt. Det var inte bara eleverna som undrade varför de skulle läsa romaner i stället för att arbeta i verkstaden eller bygghallen. Jörgen Kall på fordons- och transportprogrammet är en av yrkeslärarna som till en början var skeptisk.

– Vi har visserligen långa pass men 20 minuter är ju mycket tid, det är klart att det tog emot i början. Men vi märkte snart att vi fick mycket tillbaka i fordonsundervisningen också. Jag märkte tydligt att eleverna fick lättare att förstå faktatexterna, berättar Jörgen.

Nu betonar lärarna gemensamt att läsningen inte behöver ställas mot yrkeskunskapen. Eleverna utbildas till jobb där de förväntas kunna förstå manualer, säkerhetsföreskrifter och avancerad teknisk information. Att stärka deras läsförmåga är därför också en del av förberedelsen för arbetslivet.

Hanna och Ellinor lyfter också fram hur viktiga yrkeslärarna är som läsande förebilder. När eleverna läser gör lärarna detsamma. Allt för att förmedla att ett intresse för skönlitteratur är fullt förenligt med yrkesidentiteten.

Yrkesläraren Jörgen Kall läser tillsammans med eleverna på fordonslektionen.

Läsning mot machokultur

Den begränsade läsvanan var inte det enda problemet som Hanna och Ellinor ville ta sig an. Bygg- och fordonsprogrammen utbildar elever för branscher som traditionellt har varit starkt mansdominerade. I sådana miljöer kan det finnas en hård jargong och tydliga förväntningar på hur man ska uppträda för att passa in. Lärarna ville arbeta aktivt med frågor om machokultur, makt och yrkesidentitet. Samtidigt ville de undvika en undervisning där eleverna upplevde att de blir tillsagda vad de borde tycka och hur de borde bete sig.

Då erbjuder skönlitteraturen en annan ingång. Genom att börja i fiktionen kan frågor om grupptryck, vänskap och ideal diskuteras på viss distans. Sedan kan samtalen närma sig egna erfarenheter, skolan och de arbetsplatser som eleverna snart ska möta.

Ungdomsromanen ”Inte som du” av Johanna Schreiber och Ida Ömalm Ronvall har fått en central roll i undervisningen. Den utspelar sig i en småstad där killarna spelar hockey och tjejerna tävlar i konståkning, men där de könsmässiga stereotyperna har spegelvänts, som en uppdaterad ”Egalias döttrar”. Tjejerna får de bästa träningstiderna, tafsar på killarna och förväntas inte bry sig om skolan. Killarna är mer inkännande, aktar sig för att bli för fulla på festerna och är rädda för att få dåligt rykte.

Det är en av de böcker som Hanna och Ellinor låter alla elever läsa och som ligger till grund för en rad uppgifter, både under och efter läsningen. Trots romanens spegelvända könsnormer är den inte övertydlig utan kan ge upphov till alla möjliga diskussioner om ideal och förväntningar i såväl litteraturen som samhället.

– Det finns ett stort behov av att diskutera relationer och makt. Och det är inte alls som att eleverna redan skolats in i och är trötta på ett normkritiskt tänkande. #metoo är länge sedan nu, vi har elever som aldrig hört talas om det, berättar Ellinor.

Den skönlitterära läsningen kompletteras med andra undervisningsmaterial. Genom kampanjen ”Sila snacket” arbetar elever och lärare med hur byggbranschens jargong och gemenskap kan utvecklas. Polisens pedagogiska material ”Är det delbart?” används för att behandla frågor om etik och juridik när det gäller personlig integritet och sociala medier. Skönlitteraturen öppnar för att diskutera både samhällsfrågor och personliga ämnen utifrån konkreta situationer, men utan att någon behöver lämna ut något privat. Eleverna kan pröva tankar och perspektiv samtidigt som det finns tydliga ramar för samtalen.

För rektor Carl Egeberg är detta en del av yrkesutbildningens bredare uppdrag, bortom de tekniska kunskaper som krävs i en viss bransch.

– Vi utbildar naturligtvis framtida byggnadsarbetare, elektriker och chaufförer, men vi utbildar också framtida arbetskamrater och samhällsmedborgare. Våra elever ska kunna bidra till trygga, professionella och jämställda arbetsplatser. Där kan litteraturen vara ett av flera verktyg, säger Carl.

Tanken är att inte behandla läsutveckling, yrkeskunnande och värdegrundsarbete som separata uppdrag utan låta dem förstärka varandra. Eleverna tränar på att läsa och skriva, men också på att reflektera över hur människor bemöter varandra och vilken sorts arbetskamrater de själva vill bli.

SKÖNLITTERATUR SOM ANVÄNTS I PROJEKTET

- När hundarna kommer (2015) av Jessica Schiefauer
- Flickorna (2016) av Emma Cline
- Jack (2016) och Finns det björkar i Sarajevo (2018) av Christina Lindström
- På natten är allting sant (2018) av Lina Stoltz
- Inte som du (2019) av Johanna Schreiber och Ida Ömalm Ronvall
- En bra plats i skallen (2022) av Marcus Berggren
- Bror (2023) och Lillebror (2024) av Alex Khourie
- Icebreaker (2024) av Hannah Grace

En bok kan förena flera ämnen

Den dagliga läsningen öppnar alltså upp för ett mer omfattande ämnesövergripande arbete. En roman kan bli navet i ett undervisningsområde som pågår under flera veckor och där ett flertal ämnen bidrar med olika perspektiv. Arbetet med ”Inte som du” har involverat svenska, engelska, naturkunskap, privatjuridik, yrkesämnen och mentorstid. Under sådana arbetsperioder blir romanen en gemensam referenspunkt i många klassrum.

Eftersom alla läser samtidigt kan eleverna stöttas av läsloggar, skrivövningar och boksamtal under läsningens gång. En del uppgifter hjälper dem att uppmärksamma karaktärer, motiv och berättarteknik. Men mycket fokus är på normer eller andra svåra ämnen som blir synliga genom skönlitteraturen.

Eleverna får återvända till samma berättelse men möta den med olika ämnens begrepp och metoder. Till exempel kan frågor om samtycke behandlas med kreativt skrivande på svenskan, utifrån lagtexter i privatjuridiken och i en värderingsövning på mentorstiden. Andra gånger är undervisningsuppläggen inte alls så utförliga.

– Det behöver inte bli så stort med varje bok, menar Hanna. Ibland passar det inte alls att koppla skönlitteraturen till de andra ämnena. Då kan läsningen bara rulla på, som en morgonrutin.

En ritual som ger arbetsro

En annan fördel med läsrutinerna är att de sätter en bra stämning för lektionerna. Lässtunden har kommit att bli som en ritual i början av lektionen. Eleverna vet vad som gäller när de kommer in. De sätter sig, tar fram boken och börjar läsa. Läraren behöver inte samla gruppen till en omedelbar genomgång, den får vänta. Kommer någon sent kan den ansluta utan att störa och läraren behöver inte upprepa instruktioner till eftersläntrare. När de 20 minuterna är slut är klassen oftast lugn och redo för yrkesteori eller praktiskt arbete.

Kontinuiteten gör också läsningen mindre förhandlingsbar. När den genomförs konsekvent upphör frågan om de måste just idag. Det är helt enkelt så lektionen börjar. Eleverna har vant sig, förklarar de när skolan ordnar läsfest med tipspromenad och tårta i bamba.

– Det bästa är att läsningen blir av. När alla läser samtidigt tar inget annat fokus, säger Elsa, som går i årskurs 1 på fordonsprogrammet tillsammans med kompisen Sofie.

– Jag tog mig igenom högstadiet utan att riktigt läsa. Boken låg mest i skåpet, berättar Sofie och rycker på axlarna.

Nu äter de tårta för att fira Stora läspriset och att de tillsammans med andra elever på Mimers Hus sammanlagt läst 444 dygn de senaste tre åren.

För att fira Stora läspriset ordnar Hanna och Ellinor läsfest på skolan.

För att vinna tipspromenaden gäller det att minnas alla de lästa romanerna.

Hela kollegiet behövs för att skära upp tårta.

Hitta rätt böcker

– Men det måste va en bra bok! förklarar Joline i årskurs 1 på fordonsprogrammet. Det måste va lite tempo, och ha karaktärer man faktiskt bryr sig om.

Därför letar Hanna och Ellinor ständigt efter passande skönlitteratur. Förutom att snabbt hugga tag även i ovana läsare behöver böckerna också ge uppslag för samtal, skrivande och arbete i andra ämnen. Samtidigt får de inte kännas förenklade eller tillrättalagda. Hanna och Ellinors devis är att litteraturen ska erbjuda både igenkänning och nya perspektiv. Vad som passar beror förstås också på elevgruppen.

En bok som direkt skapade närhet var Marcus Berggrens ”En bra plats i skallen” eftersom den utspelar sig i Kungälv. Dessutom kunde läsningen följas upp av ett författarbesök med samtal om skrivande, lyrik och humor.

Det är särskilt svårt att hitta bra skönlitteratur med trovärdiga kopplingar till bygg- och fordonsbranscherna. Lärarna efterfrågar fler böcker som skildrar sådana yrkesmiljöer utan att bli daterade eller alltför förutsägbara. Ungdomsböcker kan åldras snabbt när språk, digitala miljöer och kulturella referenser förändras.

Svårmätta resultat

Läsarbetet på Mimers Hus har vuxit fram över tid. Det har inte organiserats som ett avgränsat försök med en kontrollerad före- och eftermätning och det är svårt att säkert säga något om läsningens effekter. Under en period arbetade skolan med lässcreening för att få en bild av elevernas läsförmåga. I uppföljningen var byggprogrammet, som

då hade arbetat mest konsekvent med daglig läsning, den grupp som tydligast hade förbättrat sina resultat. Men rektorn Carl är försiktig med att dra säkra slutsatser om orsak och verkan.

– Vi valde senare att inte fortsätta använda screeningen på samma sätt, eftersom resultaten riskerade att användas alltför förenklat – till exempel som förklaring till varför en elev inte lyckades – i stället för som underlag för att utveckla undervisningen, säger Carl.

Både svensk- och yrkeslärarna upplever ändå att eleverna har blivit bättre läsare, och bättre skribenter, med de nya läsrutinerna. Resultaten på läsförståelsedelarna i de nationella proven tyder också på det. Samtidigt betonar lärarna att en viktig del av arbetet handlar om värderingar och attityder som inte lätt låter sig mätas.

Flera elever beskriver en lugnare början på lektionerna och upplever att de utvecklat både sin läshastighet och sin förståelse. Men om de börjat se sig själva som läsare är mer tveksamt. Fritidsläsning verkar fortfarande ovanligt.

Läsningen blir en lugn start på lektionen.

Priset ger möjlighet att fortsätta

För Hanna Davidsson och Ellinor Lundström har Stora läspriset inneburit en bekräftelse på att arbetet är viktigt. Det har också gett en nytändning och möjlighet att planera nästa steg.

– Det ger oss en push att fortsätta. Nu kan vi ta nästa steg, få tid att planera framåt och fortbilda oss, säger Ellinor.

Planen är att utveckla nya arbetsområden med ny skönlitteratur om känsliga ämnen, till exempel om rasism, utanförskap eller kriminalitet. För att kunna behandla krävande teman på ett genomtänkt sätt vill de fördjupa sina egna kunskaper och utbyta erfarenheter med andra. En del av prispengarna ska användas till studier.

Priset har också inneburit att Hanna och Ellinor fått möjlighet att besöka skolor och konferenser och berätta om sitt arbete. Dessutom hoppas de att ännu fler kollegor ska börja med regelbundna lässtunder i sina ämnen.

– Vi försöker sprida det här initiativet till fler program på skolan, berättar Hanna. Uppmärksamheten gör att fler får upp ögonen för att det här är viktigt.

Spridningen har redan börjat. Det här läsåret går även el- och energiprogrammet in i läsarbetet. Där finns både svensklärare och yrkeslärare som vill pröva grundidén och utveckla den utifrån programmets egna förutsättningar. Hanna och Ellinor är med och stöttar. Mimers Hus är en av Göteborgsregionens största gymnasieskolor med omkring 1 600 elever och 12 program, så det finns många fler att inspirera. Men tanken är inte att alla program ska börja arbeta på samma sätt.

– Olika program och elevgrupper har olika förutsättningar, påpekar Carl från ledningshåll. Det viktiga är att sprida grundtanken: att språk- och läsutveckling är hela skolans ansvar och behöver finnas även utanför svenskklassrummet. Projektet har redan bidragit till ett bredare pedagogiskt samtal på skolan, inte bara om läsning utan också om språk, undervisning, studiero och värdegrund.

Tips för att införa daglig läsning i flera ämnen

Erfarenheterna från Mimers Hus visar att även om idén med lässtunder är enkel, krävs tid, förankring och uthållighet för att få den att fungera. Till andra lärare och rektorer som blir inspirerade lyfter Hanna, Ellinor och Carl fram några saker att tänka på.

• **Börja med syftet.** Innan skolan bestämmer när och hur eleverna ska läsa behöver lärarna vara överens om varför nya rutiner behövs. Läsningen måste svara mot ett behov som arbetslaget känner igen. Om den uppfattas som ännu en uppgift som ska läggas ovanpå allt annat blir det svårt att skapa långsiktighet.

• **Gör läsningen till ett gemensamt ansvar.** Svensklärarен kan ta initiativet men kan inte ensam bära satsningen. Yrkeslärarna behöver delta i besluten och vara med och utforma rutinerna. Deras erfarenheter av elevgruppen och yrkesämnena behövs både i planeringen och uppföljningen. När yrkeslärarna själva läser blir de dessutom trovärdiga förebilder. Eleverna ser att läsning inte tillhör ett enda ämne eller en viss sorts person.

• **Starta enkelt och ge lärarna planeringstid**. Ett omfattande ämnesövergripande projekt behöver inte finnas på plats från första dagen. En gemensam lässtund, en tydlig rutin och en bok som lärarna känner väl kan vara en tillräcklig början. När vanan är etablerad kan ambitionerna växa. För att det ska fungera behöver arbetslaget gemensam tid att utveckla arbetet med litteraturen tillsammans.

• **Arbeta konsekvent och ha tålamod**. Kommunicera syftet med läsningen till både elever och kollegor och avskräcks inte av motstånd i början. När arbetsformerna väl har etablerats kan lärare tillsammans följa upp eventuella förändringar de ser i klasserna, inte bara det som enkelt går att mäta. Diskutera och justera arbetet längs vägen, men låt inte eleverna börja förhandla bort lässtunden.